

vrela

KLJUČNA ISPRAVA U RASPRAVI O HRVATSKOM PORIJEKLU PAPE SIKSTA V.

(O 400. OBLJETNICI SIKSTINSKE CRKVE SV. JERONIMA U RIMU)

Ivan GOLUB, Zagreb

Uvod

Povod ovom prilogu je ponovno oživljena rasprava o hrvatskom porijeklu Pape Siksta V. Rasprava je oživjela povodom nedavne 400. godišnjice uzdignuća kard. Felicea Perettija na papinski prijesto pod imenom Siksta V (1585—1985) i povodom predstojeće 400. godišnjice gradnje hrvatske crkve sv. Jeronima u Rimu, jedine crkve koju je Siksto V sagradio (1589—1989). O 400. godišnjici izbora Siksta V za papu izašle su dvije iscrpne, na izvorima i na literaturi, temeljene studije o hrvatskom porijeklu Siksta V, jedna iz pera sadanjeg rektora Hrvatskog papinskog zavoda sv. Jeronima u Rimu nasl. doc. dr. Ratka Perića pod naslovom »Papa Siksto V. i Hrvati«¹, druga iz pera povjesničara konventualca dr. Marijana Žugaja pod naslovom »Sisto V tra Oriente ed Occidente«.²

U nizu dokazala u prilog hrvatskog porijekla Siksta V autori navode podnesak što ga je Alessandro Saracinelli podastrio vrhovnom sudištu Svetoj Rimskoj Roti. Tu se naime vodio spor o tome tko prema buli Siksta V, ima pravo na nadarbine vezane uz crkvu sv. Jeronima u Rimu; odnosno kako treba razumjeti Sikstovu odredbu da nadarbenik uz poznavanje ilirskog jezika treba biti i porijeklom iz Ilirske zemlje. Saracinelli je odvijetovao za onu stranu koja je smatrala da pod »Ilirskom zemljom« treba razumjeti uz Hrvatsku, Slavoniju, Dalmaciju i Bosnu također Kranjsku, Korušku i Štajersku. Tu stranu je držao uz crkvu sv. Jeronima vezani zborni Kaptol i naslovnik crkve kardinal Francesco Peretti. Na toj je strani stajao i Juraj Križanić.³ Saracinellijev podnesak bio je protiv

1 Crkva u svijetu 20/1985, str. 283—301.

2 Knjiga je izašla u Rimu 1987 kao prva knjiga niza *Collectanea croatico—hieronymiana de Urbe* kao suizdanje Hrvatskog papinskog zavoda sv. Jeronima u Rimu i Edizioni *Miscellanea Francescana*. Knjiga je zapravo izvadak iz časopisa *Miscellanea Francescana* 86 (1986) 595—775 koji je svezak posvećen uspomeni Pape Siksta IV (1471—84) i Siksta V (1585—90).

3 O sudjelovanju Jurja Križanića u svetojeronimskom sporu o Ilirskoj zemlji evo poglavite literature: Ivan Črnčić, *Imena Slovincin i Ilir u našem gostinju u Rimu poslije 1453*, Rad JAZU, knjiga 79, Za-

druge strane koju su držali Jeronim Paštrić i krug oko njega a zastupali su da pod Ilirskom zemljom prema misli Siksta V treba razumjeti isključivo Hrvatsku, Slavoniju, Dalmaciju i Bosnu. Spomenimo odmah da je Sveta Rota presudila u prilog ove potonje strane.

Saracinelli u svom podnesku veli da »je svima veoma poznato da se u Apuliji, Abruzima, Kalabriji, Markama ankonskim i drugdje nalaze mnoge naseobine Slavena, u kojima ne upotrebljavaju drugi jezik nego slavenski, kao što je bio slučaj s roditeljem Siksta V, koji je kao Ilir otišao da se nastani u Grottammare kraj Jadranskog mora i tu se oženio te rodio spomenutog Siksta«.

Za ovaj Saracinellijev tekst veli Perić: »Ovo je svakako jedan od dragocjenih podataka, to više što dolazi od tako ugledne osobe kao što je bio odvjetnik Svete Rote. On to doduše, donosi usputno i gotovo slučajno, ali kao nešto posve poznato i općeprihvaćeno«.⁴

Žugaj pak za Saracinellijev tekst kaže: »Ne može se tražiti jasniji tekst od ovoga u potvrdu porijekla pa i upotrebe 'slavenskog' jezika oca Siksta V, dakle, dosljedno i samog Siksta, koji je, barem u djetinjstvu, govorio kod kuće isključivo taj jezik ... Valja nadalje uočiti da u predstavnici ne govori Hrvat, neka privatna osoba, kakva neznatna kronika ili 'spomenice' privatne i obiteljske. Predstavku podnosi Talijan, kvalificirana osoba, nadležstvu nadasve javnom, Sudištu najvišeg stupnja; napokon govori u ime pranećaka Siksta V, kardinala Francesca Perettija«.⁵ Saracinellijevu ispravu, veli Žugaj, makar je objavljena prije sto godina, nisu zapazili Pastor, Pistolesi i drugi koji su pisali o porijeklu Siksta V, pa ni sami Hrvati do 1943, kad ju je »otkrio« Stjepan Sakač »koji je s pravom mogao zaključiti razmišljajući po prilici ovako: Kad bi se sačuvala samo ova isprava (Saracinellijeva), pitanje porijekla i materinskog jezika Siksta V bilo bi definitivno riješeno«.⁶

Iz svega je očito da isprava o kojoj je riječ jest ključna isprava u raspravi o hrvatskom porijeklu Siksta V. Potvrda za to je i ovo što ću reći. Isidoro Libérale Gatti, arhivista generale reda Franjevac Konventualaca u Rimu, iz kojeg reda je bio Siksto V, obratio mi se s pitanjem, kako to da među izvornim dokumentima o sporu oko Ilirske zemlje što sam ih objavio iz arhiva Svete Rimske Rote ne donosim Saracinellijev podnesak; znači li to da ga u arhivu Svete Rote uopće nema. Tekst podneska objavljen prije sto godina donesen je ne iz arhiva Svete Rimske Rote nego prema Paštrićevu prijepisu iz arhiva Hrvatskog papinskog zavoda sv. Jeronima u Rimu. A Jeronima Paštrića bije glas kao krivotvoritelja isprava. Gatti smatra da isprava kojoj se u raspravi o hrvatskom porijeklu Siksta V pridaje veliko značenje gubi na težini ako je ona poznata samo po pri-

greb 1886, str. 1—164; Ivan Črnčić, Prilozi k razpravi Imena Slovenin i Ilir u našem gostinju u Rimu poslije 1453, Starine JAZU, knj. 18, Zagreb 1886, str. 1—164; Ivan Golub, Juraj Križanić i pitanje prava Slovenaca na svetojeronimske ustanove u Rimu, Historijski zbornik 21—22 (Zagreb 1968—69) 213—258; Ivan Golub, Nova građa o Jurju Križaniću iz rimskih arhiva (1653—1657), Starine JAZU, knj. 57, Zagreb 1978, str. 111—210; Ivan Golub, Juraj Križanić — Sabrana građa, Zagreb 1983, str. 55—154; Ivan Golub, Neki arhivski materijali o ustanovama sv. Jeronima u Rimu, Historijski zbornik 23—24 (Zagreb 1970—71) 347—361; Ivan Golub, Jeronim Paštrić o svetojeronimskom sporu oko Ilirske zemlje (1655, 1659), Croatica Christiana Periodica, knj. 9, Zagreb 1982, str. 112—120.

4 Perić, Papa Siksto V i Hrvati, str. 294.

5 Žugaj, Sisto V tra Oriente ed Occidente, str. 88—89.

6 Nav. dj., str. 91.

jepisu i to napravljenu od strane čovjeka koji je neke isprave inače krivotvorio. Odgovorio sam mu da sam ja iz arhiva Svete Rimske Rote objelodanio samo one isprave u kojima je riječ o Jurju Križaniću. To što nisam objavio Saracinelija ne znači da se on i ne nalazi u Svetoj Rimskoj Roti. Doista, u bilješkama koje sam pravio za svog istraživanja u arhivu Svete Rote, našao sam zapis od točno prije deset godina (8. veljače 1977) o Saracinelijevu podnesku.

Isprava se nalazi u Tajnom Vatikanskom arhivu, u Fondo Sacra Romana Rota, pod signaturom Positiones 225, na listovima 269—270. „Positiones,, sadrže spise što su ih podnosili advokati stranaka koje su se sporile. Ti su se podnesci redovito odnosili ili na pitanja činjenice (Responsio facti) ili na pitanja prava (Responsio iuris).⁷ Saracinelijev podnesak je »Responsio facti«. Kako je Sveta Rimska Rota zborni sud, podnesak je trebalo podastrijeti u nekoliko primjeraka. Tri dana prije vijećanja suda odnosno ročišta podnesci su trebali biti podijeljeni odnosnim sucima.⁸ Saracinelijev podnesak je pisan rukom pisara, kojom su pisani i neki drugi podnesci strane koju je zastupao Saracinelii. Budući da je podnesak trebalo položiti u nekoliko primjeraka njih su ispisivali krasnopisci a nekad su se i tiskali. Na podnesku Saracinelijevu je brzopisno pripisano ime suca Bichi. No sam podnesak se nalazi u svežnju voditelja spora o Ilirskoj zemlji suca Girolama Priulija, na koga je i naslovljen. Bit će da je Priuli prije ročišta bio dao svoj primjerak podneska Bichiju pa mu ga ovaj onda vratio ili je pak Priuli na neki način ostao bez svoga primjerka pa ga je pribavio od suca Bichija. Na podneske se je stavljao obično datum, ali ne onog dana kad je napisan ili kada je zaprimljen, već dana ročišta za koje je podnesen. Nekad pak nema nadnevka. Razlog toga je neizvjesnost o danu suđenja, ili — kako mi reče znalac Fonda Svete Rote Hermann Hoberg — uljudnost: ne stavljajući nadnevak stranka se pokazuje nenametljivom i smjernom. Saracinelijev podnesak nema nadnevka. Nalazi se u svežnju na kojeg hrptu stoji godina 1654. Unutra pak dolazi neposredno prije izjave Atanazija Kirchera koja nosi nadnevak 14. svibnja 1654. U prijepisu Saracinelijeva podneska, što ga je izdao Črnčić, stoji nadnevak: 15. svibnja 1654. Tog dana naime održana je sudska rasprava za koju je bio podastrt i Saracinelijev podnesak. T 2

Usporedio sam Saracinelijev podnesak iz Tajnog Vatikanskog Arhiva s prijepisom što ga je objavio Črnčić, i utvrdio slijedeće: Postoje izostavci u prijepisu nekih mjesta koja se nalaze u ispravi iz Vatikanskog arhiva; označujem ih u Kritičkom aparatu. Postoji i dodatak u prijepisu koji se ne nalazi u ispravi iz Vatikanskog arhiva. Također ga bilježim u Kritičkom aparatu. U onom dijelu podneska koji govori o ilirskom tj. hrvatskom porijeklu Siksta V nema niti izostavaka niti dodataka u prijepisu. Prema tomu oni koji su se njime služili (Sakač, Perić, Žugaj) imali su istina prijepis pred sobom, ali vjeran prijepis. Inače razlike između prijepisa i isprave iz Tajnog Vatikanskog arhiva su poglavito pravopisne prirode. U ispravi iz Vatikanskog arhiva riječi su često označene akcentom, pisane kraticama, dok toga nema u prijepisu. Dok u ispravi iz Svete Rote dolazi za oznaku navodnika zagrada u prijepisu dolaze navodnici. U prijepisu su i omaške pisarske ispravljene. Ima i slučaj da je u prijepisu riječ krivo pročitana,

7 Tajni Vatikanski Arhiv, Indice 1072, str. II.

8 Tajni Vatikanski Arhiv, Indice 1092, str. III.

što donosim u kritičkom aparatu. Tu, u kritičkom naime aparatu, uz ono što lege artis spada na kritički aparat, donosim i razlike između prijepisa i isprave iz Svete Rote čuvane u Tajnom vatikanskom arhivu. Pravopisne razlike ne donosim.

U ponovno oživljeloj raspravi o hrvatskom porijeklu Siksta V — oživljeloj, velim, o 400. godišnjici njegova izbora za papu — Saracinellijev podnesak Svetoj Rimskoj Roti, kao vrhovnom sudištu, zauzima ključno mjesto. Kako je bio poznat samo po prijepisu, koji je vjeran, no ipak ne posve cjelovit, ovdje objavljujem spomenutu ispravu uzetu iz same Svete Rimske Rote, službeno podržanu Sudištu i od Sudišta službeno primljenu. To neka bude prilog, prvi i skromni predstojećem spomenu 400. godišnjice sikstinske crkve sv. Jeronima u Rimu.

U Rimu, u navečerje posljednje nedjelje crkvene godine 1987.

Izvor

Podnesak advokata Alessandra Saracinellija, sucu Svete Rimske Rote Girolamu Priuliju za kardinala Francesca Perettija i njegovog štićenika a protiv nekih iz Ilirske nacije za ročište 15. svibnja 1654.

(Tajni Vatikanski Arhiv, Sacra Romana Rota, Positiones 225)

[f 269]

Romana Canonicatus

R. P. Sententia lata á Viceregente super inhabilitate nostri Praesentati non meretur allegari, et proinde censeri debet, ac si fuisset lata à Priuato, non solùm quia institutio horum Canonicatum reseruata legitur soli Archipresbytero Ecclesiae decreto irritanti, et clausula sublata, ideò cognoscere de habilitate, uel inhabilitate Praesentati spectabat ad instituere habentem. Verum est quia Ecclesia Sancti Hieronymi Illyricorum Urbis est titulus Cardinalitius, in qua propterea Titulares de iure communi habent Ius instituendi, destituendi et Iurisdictionem Episcopalem, bené felyn. in cap. de his quae de maiorit: et obed: n° 2. Ideò tantò minus Iurisdictione illius non fuit prorogabilis per Comparationem factam à Genitore huius Praesentati coram dicto Vicegerente, in quem in praeiudicium filij consentire non poterat. Quia Pater in Beneficialibus non est Procurator filij, ut animaduertit Angel. in 1. fin. § sin autem in 2° in fine C. de bon. quae liber., latè Rouit. dec. 3. n° 14 in puncto Bald. in cap. cùm pridem de pactis n° 9. Ideò optimè Rpd. Areostus pronunciauit dictam sententiam nullam et attentatam et Ius instituendi spectare ad Archipresbyterum qui illum instituit tanquàm idoneum; Signatura rescribendo per clausulam sine praeiudicio omnia canonozaui.

Itaque cùm institutio, de qua agitur, nullo comparente legitimo contradictore, et competitore in beneficio uacuo, emanauerit extra Iudicium, ita ex illa remanent probatae omnes qualitates requisitae in fundatione ex Iuris praesumptione, quae est liquidissima probatio in proposito Sarnen. q: 13. uers: breuiter.

Nec farago ex aduerso nimis prolixè adducta inturbidat, quia stant auctoritates tam antiquorum, quam modernorum scribentium geographiam primae classis: Prouinciam Carniolae ex qua trahit originem Praesentatus, esse in parte Illyri-

ca, et in ea uigere idem Idioma, nec ex aduerso allegati hoc negant, licèt illam omiserint [f.269v] adnotare inter partes Illyricas, quo fit, ut nostro Praesentato possessori ad excludendos Aduersarios dantes obiectum liceat allegare hanc probabilem opinionem, et possibilitatem, et benè Rota decisio 706, n° 17 et 21 p 3 rec.

Maxime quia in Geographia, quam nos damus in manibus Illustrissimi Ponentis, pars Illyrica terminatur à duobus fluminibus, nempè Saua, et Draua, et Mare Adriatico, intra cuius fines clarè uidetur esse Ciuitas Laubachum.

Nec probatur ex datis in Summario ex aduerso n° 5°, quod Hospitale Illyricum fuerit solùm erectum pro Dalmatinis, quia Nicolaus V. alternatiuè loquutus fuit ibi = Dalmatiae, seu Illyrica Natio, nam dictio, seu, non potest stare declaratiuè, dum Papa contemplant totam Nationem, quia nationes constituuntur ex pluribus Prouincijs, prout fecit Sixtus V dum mandauit praesentari personas Nationis Illyricae, seu etiam origenas eiusdem tamen linguae, et Idiomatis. Quia solùm uoluit excludere illas Prouincias, quae antiquitus connumerabantur inter partes Illyricas, et in quibus tamèn non concurrit idem Idioma, prout concurrat in nostro Praesentato, et dum Papa loquutus est de tota Natione eiusdem linguae non est in odium comprehensi facienda restrictio; Quia huiusmodi restrictiones quando non est diuersitas linguae sint odiosae, et à Iure exorbitant, secundum quod non est acceptio personarum.

Vltra quod ex Hospitali non benè infertur ad Ecclesiam postea per Sixtum datam.

Nec paritèr obstat, quod aliquando fuerint admissi orti in Italia. Quia omnibus notissimum est in Apulia, Aprutio, Calabria, Marca Anconitana inibi plures reperiri à parte maris Adriatici Coloniae Sclauorum, in quibus non utuntur alia lingua [f. 270 v] quam Sclaua, ut contingit in Genitore Sixti V., qui cùm esset Illyricus, iuit ad inhabitandum Cupris propè mare Adriaticum, et ibi duxit Vxorem, et genuit dictum Sixtum, ut dicitur in illius Sepulchro in Cappella Praeseptis Sanctae Mariae Maioris (Cupris natus, Montealti educatus) Ideò non mirum quod tales tanquàm originarij eiusdem tamen linguae, et Idiomatis admittantur in Congregatione quia concurrunt qualitates in Bulla requisitae, et si intelligeretur de sola Dalmatia, frustratoria fuissent illa uerba contemplantia totam Nationem, et uniforme Idioma, quae concurrere debent in Praesentato, et quidem Status Mediolani sub Rege Hispaniarum non eset de Natione Italiae.

Responsio facti

Bichig

a *omaška mjesto Vicegerente: u prijepisu ispravljeno.*

b — b *izostavljeno u prijepisu, a izostanak označen s ...*

c — c *izostavljeno u prijepisu, a izostanak označen s ...*

d — d *dodano na rubu istom rukom kojom je pisan matični tekst*

e *dalje u prijepisu dodano de idiomate*

f *u prijepisu krivo čitanje commorabantur*

g *drugom rukom dodano pri dnu stranice*

Quare etc.

[f. 270 v]

Alexander Saracinellus

R. P. D. Priolo
Romana Canonicatus
Pro
Em.mo, et R.mo D.
Card. Montalto
Illiusque Praesentato
Contra
Nonnullos ex Natione Illyrica

admittit inter partes Illyricas, quo fit, ut nobis Presentato
possessioni ad excludendum Adriae. dante obiectum liceat allegari
hanc probabilem opinionem, et possibilitatem, et bene Rota
8706. n. 17. et 21. p. 3. rec. n. 1. 111. 2.

Maxime quia in Geographia, quam nos domus in manibus Illy
Ponens, pars Illyrica terminatur a duobus fluminibus,
nempe Sava, et Draua, et Mare Adriatico, intra cuius fines
clare uideatur esse Civitas Laubachum.

Nec probatur ex danti in dem. ex. sub n. 5. quod Hospitale
Illyricum fuerit solum erectum pro Dalmatinis, quia Nico-
laus V. affirmatiue loquutus fuit ibi de Dalmatis, seu Illy-
rica Natio, nam dictio, seu non potest stare declaratiue, dum
Papa contemplant totam Nationem, quia nationes Consti-
tuuntur ex pluribus Provinciis, ut patet Sixtus V. dum
mandavit presentari personam Hungaricam, Illyricam, seu etiam
origines eisdem tamen Linguae, et Idiomaticae. Quia solum
uoluit excludere illas Provincias, quae antiquitus connumera-
bantur inter partem Illyricam, et in quibus tamen non con-
currit idem Idioma, ut concussit in nostro Presentato, et dum
Papa loquutus est de tota Natione, eisdem Linguae, non est
in idium comprehendenda restrictio. Quia huius restrictione
quando non est diuersitas, Linguae sunt odiosae, et a iure exor-
bitant, secundum quod non est acceptio personarum.

Ultra quod ex Hospitali non bene inferitur ad Ecc. am postea
per Actum dotantium ratio.

Nec pariter obstat, quod aliquando fuerint admitti omnia in Ita-
lia, quia omnibus non idem est, in Apulia, Aprutio, La-
ticia, marae Antonitana, inibi plures leguntur a parte Maris
Adriatici Colonie Sclauorum, in quibus non uentur alia lingua

quam relatus, ut contigit in Senibus Sixti V., qui cum esset
Illyricus, iuit ad inhabitandum Cupis propè mare Adriaticum,
et ibi duxit uxorem, et genuit d^m Alexum, ut dicitur in illius
sepulchro in Cappella Pyrepsis s^t Marie maioris (Cupis
natus, Montecali educatus) Sed non mirum quod tales tanquam
originarij eiusdem tamen linguae, et Idiomatici admittantur in Cong^{re}.
quia concurrunt qualitates in Bulla requisiti, et si intelligerentur
de sola Dalmatia, frustratio fuisset illa verba contemplanti
totam Nationem, et uniforme Idioma, quae concurrere debent
in Presentato, et quidem Status mediolani sub Rege Hispaniarum
non esset de Natione Italica.

Quare

Alex^o Saracinelly